

# Siber Şiddetin Önlenmesine Yönelik Tedbirler ve Hemşirelerin Rolü: Geleneksel Derleme

## The Measures to Prevent Cyber Violence and the Roles of Nurses: Traditional Review

Deniz S. YORULMAZ<sup>a</sup>, Havva KARADENİZ<sup>b</sup>

<sup>a</sup>Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik ABD, Artvin, Türkiye

<sup>b</sup>Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Halk Sağlığı ABD, Trabzon, Türkiye

**ÖZET** İnsanlık tarihi kadar eski olan ve her gün artarak farklı şekillerde kendini gösteren şiddet, halk sağlığını tehdit eden önemli bir sorundur. Şiddet, kişinin kendine veya bir başka canlıya zarar verme niyetiyle kasıtlı olarak güç kullanmayı içeren, biyolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve psikolojik nedenleri olan, kişinin düşünce ve davranışlarıyla ilişkili, çok boyutlu bir olgudur. Dünya Sağlık Örgütüne göre şiddet; kişinin kendine yönelik uyguladığı şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddet olarak 3'e ayrılmaktadır. Uygulama türüne göre ise fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik ve siber şiddet olmak üzere 5'e ayrılmaktadır. Toplumun her kesiminde ve her yaş grubunda önemli sağlık sorunlarına neden olan siber şiddet, küresel ve ciddi bir halk sağlığı problemidir. Siber şiddet, bilişim teknolojisi araçlarından birini veya birkaçını kullanarak, karşıdaki kişinin kasıtlı olarak rahatsız edilmesi, tehdit edilmesi veya zarar verilmesi olarak tanımlanmaktadır. Siber şiddet küresel olarak her yaş grubu ve her kesim birey tarafından deneyimlenmesine rağmen geleneksel şiddet kadar dikkate alınmakta ve rapor edilmemektedir. Siber şiddetin önlenmesi için güvenli internet kullanımının bilinmesi, internetin yararlarının ve zararlarının objektif şekilde değerlendirilmesi gerekir. Hemşireler, multidisipliner yaklaşımla farklı gruplara yapacağı eğitimlerle siber şiddetin önlenmesine katkı sağlayabilir. Bu derlemede, siber şiddet kavramına ve siber şiddetin önlenmesine yönelik hemşirelik uygulamalarına yer verilmiştir.

**ABSTRACT** Violence, which is as old as human history and increasingly manifests itself in various ways every day, is an important problem that threatens public health. Violence is a multidimensional phenomenon associated with an individual's thoughts and behaviors, which involves intentionally using force with the intent to self-harm or harm another living being, has biological, social, cultural, economic, political and psychological reasons. According to the World Health Organization, violence is divided into three: self-inflicted, interpersonal or collective violence. According to its type, it is divided into five: physical, sexual, emotional, economic and cyber violence. Cyber violence, which causes significant health problems in every part of society and in every age group, is a global and serious public health problem. Cyber violence is defined as disturbing, threatening, or harming the others intentionally by using one or more of the information technology tools. Although cyber violence is globally experienced by every age group and every individual in every segment, it is not considered and reported as much as the traditional violence. It is necessary to know the use of secure Internet, and to evaluate its benefits and damages objectively for the prevention of cyber violence. Nurses can contribute to the prevention of cyber violence by the training to be provided to different groups with a multidisciplinary approach. In this regard, this review addresses the concept of cyber violence and nursing practices in the prevention of cyber violence.

**Anahtar Kelimeler:** Şiddet; siber zorbalık; hemşireler; önleyici tedbirler

**Keywords:** Violence; cyberbullying; nurses; preventive measures

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve her gün artarak farklı şekillerde kendini gösteren şiddet, halk sağlığını tehdit eden önemli bir sorundur. Şiddet, kendine veya bir başka canlıya zarar verme niyetiyle kasıtlı olarak güç kullanmayı içeren, biyolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve psikolojik nedenlerin olduğu, kişinin düşünce ve davranışlarıyla ilişkili çok boyutlu bir olgu olarak tanımlanmaktadır.<sup>1</sup> Dünya

Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre şiddet, fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı olarak bir tehdit veya gerçek biçimde kişinin kendisine, bir başkasına, bir gruba veya bir topluluğa uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm veya psikolojik hasara yol açma olasılığının bulunması olarak tanımlanmaktadır.<sup>2</sup> Türk Dil Kurumuna göre şiddet, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu veya davra-

**Correspondence:** Deniz S. YORULMAZ

Artvin Çoruh Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik ABD, Artvin, Türkiye

**E-mail:** denizyrlmz.20144@gmail.com



Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences.

**Received:** 28 Jan 2021

**Received in revised form:** 18 May 2021

**Accepted:** 21 May 2021

**Available online:** 28 May 2021

2146-8893 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

nışta aşırılığa kaçma, Oxford Sözlüğü'ne göre ise birine veya bir şeye zarar verme, öldürme amaçlı fiziksel güç içeren davranıştır. Şiddetin sınıflandırılması ve değerlendirmesi şiddete maruz kalan kişi ve şiddet türüne göre yapılmaktadır.<sup>1,2</sup>

DSÖ'ye göre şiddet;<sup>1,2</sup>

- Kişinin kendine yönelik uyguladığı şiddet (intihar, intihar teşebbüsü, kişinin kendini yaralaması),

- Kişiler arası şiddet (çocuk, eş ve yaşlılara yönelik aile içi şiddet, tanıdık veya yabancı bir kişiye yönelik şiddet),

- Kolektif şiddet (sosyal, ekonomik, politik) olarak sınıflandırılmaktadır.

Şiddete maruz kalan/şiddete maruz bırakılan kişiye göre şiddet;<sup>3</sup>

- Kişinin kendine yönelik şiddet,

- Kadına yönelik şiddet,

- Çocuğa yönelik şiddet,

- Yaşlıya yönelik şiddet,

- Akranlar arası şiddet,

- Kardeşler arası şiddet,

- Flört şiddeti,

- Engelliye yönelik şiddet,

- Mülteci şiddeti,

- LGBT şiddeti şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Uygulanan şiddet türüne göre şiddet;<sup>4</sup>

- Fiziksel şiddet,

- Cinsel şiddet,

- Duygusal şiddet,

- Ekonomik şiddet,

- Siber şiddet olmak üzere 5 grupta incelenmektedir.

Şiddet küresel olarak sık görülebilen, farklı türleri olan önemli bir halk sağlığı sorunudur. Küresel olarak yaşanan teknolojik değişim ve gelişimler, olumlu etkilenmelerin yanında farklı bir şiddet türü olan "siber şiddet" de beraberinde getirmiştir. Bu derlemede, siber şiddet tanımı, yaygınlığı ve önlenmesine yönelik tedbirler ele alınmış, literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

## SİBER ŞİDDET

Küresel olarak telefon, bilgisayar, tablet vb. bilişim teknolojisi araçlarına erişimin kolaylaşması ve teknolojik cihazların kullanımının artması, Instagram, Facebook, Myspace gibi fotoğraf ve video paylaşım sitelerinin yaygınlaşması ile elektronik ortamda haberleşme daha fazla kullanılmaktadır. Ayrıca internet kullanım yaşı küresel olarak düşmekte ve internet kullanan kişi sayısı da küresel olarak artmaktadır. İnternet ve teknolojinin yaygınlaşması hayatımızı kolaylaştırmakla birlikte, zararları ve birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir.<sup>5</sup> Bu sorunlardan birisi de "siber şiddet" ya da diğer adıyla "siber zorbalık"tır. Siber şiddet; bilişim teknolojisi araçlarından (telefon, bilgisayar, tablet, internet vb.) birini veya birkaçını kullanarak bireyin veya bir grubun, kasıtlı olarak kendisine ait olmayan bilgiyi kötü amaçla kullanması, sanal ortamda bireyi taciz etmesi, bireye ya da gruba kötü/uygunsuz içerikte yazı, resim, grafik vb. göndermesi ya da bunları yayması, kasıtlı ve tekrarlı biçimde bireyi tehdit etmesi veya zarar vermesi olarak tanımlanmaktadır.<sup>6</sup> Bu tanımların yanında internet veya sanal ortamda birey ya da grubu küçük düşürücü, hakaret içeren mail ve mesajların yayımlanması, kimlik ve hesap bilgilerinin alınması veya bu bilgilerin ulaşımına imkân sağlanması, sanal ortamda alay edilmesi, yalan söylenmesi, kaba, çirkin, tehditkâr yorumların yapılması ve yayılmasına izin verilmesi, bilgisayar korsanlığı, kişinin telefon veya bilgisayarının izlenmesi/gözlenmesi, kişiyi korkutmak veya tehdit etmek için sahte/takma isimle hesap açılması, cinsel içerikli mesaj veya resimlerin gönderilmesi de siber şiddet olarak kabul edilmektedir.<sup>7</sup> Bu noktada teknolojiyi "tehlikeyi yanımızda taşımak", "tehlikeyi cebimizde taşımak" şeklinde isimlendirmek yanlış olmayacaktır.<sup>5</sup>

Siber şiddeti uygulayan kişi "siber zorba" olarak isimlendirilirken, siber şiddete maruz kalan kişi "siber mağdur" olarak kabul edilmektedir.<sup>5,6</sup> Siber şiddeti, geleneksel/klasik şiddetin uzantısı olarak değerlendiren görüşlerin bulunmasının yanında, klasik şiddetten ayıran temel fark, zarar verme eyleminin bilişim teknolojisi araçlarıyla yapılmasıdır. Siber şiddet geleneksel şiddetten farklı kılan noktalar ise şu şekilde sıralanabilir;<sup>4,8</sup>

■ Geleneksel şiddette güç dengesi fiziksel baskından baskın olmayı gerektirirken, siber şiddette teknoloji becerilerinin daha baskın olması gerekir.

■ Geleneksel şiddette aynı zaman diliminde fazla kişiye ulaşma imkânı daha kısıtlı iken, siber şiddette aynı zaman diliminde daha fazla kişiye ulaşılması mümkündür.

■ Geleneksel şiddet, zorba ve mağdur karşı karşıya geldiğinde gerçekleşirken, siber şiddet iletişim araçları vasıtasıyla her an ve her yerde gerçekleşebilir.

■ Geleneksel şiddette şiddeti uygulayan kişinin kimliği belli iken, siber şiddette bu gizlenebilir.

## DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SİBER ŞİDDET YAYGINLIĞI

Kričkić ve ark.nın Hırvatistan'da 18-27 yaş arası üniversite öğrencilerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin %11,7'sinin siber şiddete maruz kaldığı bildirilmiştir.<sup>5</sup> Jones ve ark.nın Amerika'da 2000, 2005 ve 2010 yıllarında 10-17 yaş arası gençlerle yaptığı çalışmada siber şiddetin 2000 yılından 2010 yılına kadar yaklaşık 2 kat arttığı (%6'dan-%11'e) ve mağdurların yaklaşık %70 oranında kadınlar olduğu belirlenmiştir. Çalışmada Facebook gibi sosyal ağ sitelerinde siber şiddetin yaşanma olasılığının daha yüksek olduğu bildirilmiştir.<sup>6</sup> Smith ve ark., Kanada'da 14-18 yaş arası lise öğrencilerinin %35,8'inin son 12 ay içerisinde siber şiddete maruz kaldığını saptamıştır.<sup>9</sup> Çalışmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla siber şiddete maruz kaldığı (kız öğrenciler %29,3-erkek öğrenciler %25,3) belirlenmiştir. Arfi ve Agarwel, yaşlı bireylerle Hindistan'da yaptığı çalışmada kendi evinde kalan yaşlıların %60'ının, bakım evinde kalan yaşlıların %41,7'sinin ve toplam katılımcıların %50,8'inin siber şiddet yaşadığını bildirmektedir. Ayrıca yaşlıların sanal ortamda sıklıkla bilgilerinin hacklendiği, kimlik bilgilerinin kopyalandığı, kredi kartı bilgilerinin çalındığı, uygunsuz içerik bulunan mesaj ve mail alınması gibi siber şiddet örneklerine maruz kaldığı bildirilmiştir.<sup>10</sup> Dikmen ve Tuncer'in Türkiye'de akademisyenler üzerinde yaptığı çalışmada, akademisyenlerin %63,6'sının siber şiddete maruz kaldığı ve günlük internet kullanım süresiyle sosyal medya kullanım sıklığı arttıkça, siber şiddete maruz kalma durumunun arttığı saptanmış-

tır.<sup>11</sup> Arıca ve ark., Türkiye'de 12-19 yaş arası öğrencilerin %25'inin siber şiddete maruz kaldığını bildirmektedir.<sup>12</sup> Aslan ve Önay Doğan'ın Türkiye'deki 100 farklı lisede yaptıkları çalışmada öğrenciler arasında sanal ortamda alay etme, hakaret etme, tehdit etme, kişisel ve gizli bilgilerin paylaşımı, hakaret ve küfür içeren video ve resim paylaşımı, küfürlü söz paylaşımı gibi siber şiddet örneklerinin oldukça yaygın olduğu bildirilmiştir.<sup>13</sup> Siber şiddetin dünyada ve Türkiye'de farklı yaş grubu ve farklı grup insanlar arasında yaygın olarak yaşandığına dair çeşitli sonuçlar mevcuttur. Bu sonuçların yanı sıra siber şiddetin geleneksel şiddet kadar rapor edilmediği, sanal ortamda yaşanan şiddetin alay etme, dalga geçme olarak algılandığı ve daha az dikkate alındığı da mevcut bulgular arasındadır.<sup>11</sup> Genel olarak siber şiddet bireyin dolandırılması, kişisel veri güvenliğinin ihlal edilmesi, hakarete uğraması, alay edilmesi veya küfredilmesi, uygunsuz mesaj, yazı, resme maruz kalmasıyla sonuçlanabilir.

## SİBER ŞİDDETİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK TEDBİRLER

Siber şiddetin önlenmesine yönelik koruma önlemleri alınmalıdır. Öncelikle güvenli internet kullanımı bilinmelidir. Bireylerin tanımadığı kişilere fotoğraf göndermemesi, hesap bilgilerini ve kimlik bilgilerini paylaşmaması, tanınmayan kişilerden gelen mail ve mesajları açmaması, bağlantı/link şeklinde gönderilen mesaj ve maillere erişim sağlanmaması gerekir.<sup>14</sup> İnternet kullanıcıları antivirüs programı kullanma, güvenli şifreler oluşturma gibi yöntemleri bilmeli ve bu koruma önlemlerini kullanmalıdır.<sup>11</sup> Sosyal medyanın yararları ve zararlarının daha net görülmesi, internetin olumlu ve olumsuz yönlerini objektif şekilde değerlendirmek amacıyla "medya okuryazarlığı" diğer adıyla "dijital okuryazarlık" bilinmeli ve geliştirilmelidir.<sup>15</sup> Çocuklara ve ergenlere yönelik siber şiddetin önlenmesinde ebeveynlere önemli roller düşmektedir. Ebeveynler, öncelikle güvenli internet kullanımı ve siber şiddet/zorbalık kavramını bilmelidir. Ebeveynler çocuklarına karşı ilgili olmalı ve çocuklarının internet kullanımını gözetim altında tutmalıdır. Çocukların internet kullanım süreleri sınırlandırılmalı, çok uzun süre internet kullanımına izin verilmemelidir. Ebeveynler tarafından çocuğun erişim sağladığı siteler, takip ettiği sosyal paylaşım sayfaları/topluluklar kontrol edilmeli ve erişim sağ-

lanmasının sağlıklı olmayacağı sitelere/sayfalara filtre konulmalıdır. Ayrıca ebeveynler, internet kullanımını konusunda çocuğa kurallar belirlemeli ve uygunsuz bir kullanım olduğu durumlarda çocuğu uygun dille uyarmalıdır.<sup>16-21</sup>

Okullarda siber şiddetin önlenmesi için okul idaresi ve öğretmenler, konunun önemi hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Okullarda öğrenciler kurumun interneti aracılığıyla uygunsuz içerik bulunduran sitelere girebilir, bu siteler üzerinden gönderim ve paylaşımda bulunabilir. Okullarda idareciler tarafından internet kullanımı kontrol altında olmalı, öğrencilerin erişim sağladığı siteler kontrol edilmelidir. Ayrıca uygunsuz içerik barındıran site ve paylaşım sayfaları filtrelenmelidir.<sup>16</sup> Öğrencilerin siber şiddet karşısında ne yapması gerektiği, sergilemesi gereken davranışlar hakkında bilgi verilmelidir. Öğrencinin siber şiddete maruz kalması durumunda öğretmene, okul idaresine veya ailesine bilgi vermesi gerektiğini bilmeli ve öğrenci siber şiddet yaşadığına ilişkin bir bildirimde bulunmuş ise göz ardı edilmemeli, değerlendirilmelidir.<sup>2</sup> Okullarda siber şiddetin engellenmesi ve tekrarlanmaması için kurallar oluşturulmalı ve siber şiddetin yaşanması durumunda, zorba bu kurallar çerçevesinde cezalandırılmalıdır.<sup>15</sup> Siber şiddetin önlenmesine yönelik öğrencilere konuyla ilgili tartışma yapabilecekleri ortamlar oluşturulmalı ve görüş alışverişi yapılmalıdır.<sup>2</sup> Okulda ve evde siber şiddetin önlenmesi için okul çalışanları ve ebeveynlerin iş birliği içinde olması gerekir. Örneğin çocuk okula gitmek istemiyor, okul başarısında düşme, huzursuzluk, tedirginlik yaşıyorsa ebeveynler, çocuğun siber şiddet yaşama ihtimalini değerlendirerek, öğretmenleriyle görüşmeli, bilgi paylaşımında bulunmalıdır.<sup>2</sup>

Türkiye’de Sağlık Bakanlığı, Güvenli İnternet Merkezi ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından hazırlanan güvenli internet kullanımı için anne-babalara öneriler, internet ve sosyal medya farkındalığı bilinçli ve güvenli kullanım, internet aile rehberi, sosyal ağ rehberi, internetin etkin kullanımı rehber ve kılavuzları dikkate alınarak iş yeri, halk eğitim merkezi, çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında farkındalık oluşturmaya yönelik seminer ve programlar düzenlenmeli, okullarda ebeveyn katılımlı eğitimler planlanmalıdır.<sup>22</sup> Gerçek hayatta suç olan

olayların sanal ortamda da suç olduğu ve 5651 Sayılı Kanunun 9/A Maddesi ile özel hayatın gizliliğinin koruma altında olduğu bilinmelidir. Zararlı ve rahatsız edici site varlığı durumlarında iletişim numarası veya İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü çevrim içi ihbar uygulaması üzerinden şikâyet edilmelidir. Güvenli internet kullanımına yönelik Sağlık Bakanlığı ve Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından oluşturulan sitelerden bilgi alınmalıdır.<sup>22</sup> Tüm bu önlemlerle birlikte, toplumun bütün kesimleri siber şiddet ve siber şiddetle mücadele konusunda bilinçlendirilmelidir. Konuya ilişkin kamu spotları hazırlanarak toplumda farkındalık oluşturulmalıdır.<sup>15,16</sup>

## GÜVENLİ İNTERNET KULLANIMI

İnternet kullanımının yaygınlaşması, sanal ortamda işlenen suçların artması, internet kullanım yaşının düşmesiyle güvenli internet kullanımı kavramını da beraberinde getirmiştir. Güvenli internet kullanımı, çok boyutlu ve birçok disiplini içine alan bir kavram olarak ele alınmaktadır. Güvenli internet kullanımı “uygun bir kullanım süresi içinde, amaçlanan etkinliğe uygun şekilde, sahip olunan bilgi ve becerilerle internet risklerinden korunarak, internetin getirdiği sayısız kolaylık ve fırsattan verimli olarak faydalanma” olarak tanımlanmaktadır. Güvenli internet kullanımında asıl hedef, internetin riskleriyle başa çıkabilme ve korunma bilincini diğer bireylere kazandırmaktır.<sup>23</sup> Türkiye’de güvenli internet kullanımına yönelik çalışmalar Bilgi Teknolojileri Kurumu tarafından yürütülmekte olup Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yeşilay gibi pek çok kurum ve kuruluşla iş birliği yapılmaktadır.<sup>23</sup> Bireysel olarak güvenli internet kullanımı konusunda bazı önlemler alınmalıdır. Bu önlemler,<sup>19,22-24</sup>

- Bireyler, internet ve sosyal medya aracılığıyla T.C. kimlik numaralarını, kimlik bilgilerini, banka bilgilerini, ev ve iş adreslerini ve fotoğraflarını tanımadıkları kişilerle paylaşmamalıdır.

- Bireyler, kişisel hesaplarının ve sosyal medya hesaplarının şifresini hiç kimseye paylaşmamalı, belirli aralıklarla şifresini güncellemeli ve 1234, 1453, abcd gibi kolay tahmin edilebilecek şifreler yerine harf, rakam ve karakterden oluşan şifreler tercih etmelidir.

■ Tanınmayan kişilerden gelen e-postalar ve mesajlar açılmamalı, sakıncalı olduğu düşünülen linklere erişim sağlanmamalıdır.

■ Sosyal medya ve e-posta hesaplarından çıkış yaparken kapatmak yerine güvenli çıkış yapılmalıdır.

■ Farklı cihazlar ve güvensiz olduğu düşünülen sitelerden kişisel hesap ve sosyal medya hesaplarına erişim sağlanmamalıdır.

■ Aile koruma paket, güvenlik duvarı, virüs programı kullanılmalıdır.

■ Uygunsuz içerik bulunduran siteler ve hesaplar şikâyet edilmeli ve engellenmelidir.

■ Ayrıca ebeveynler çocuklarının ziyaret ettiği siteleri, arkadaş gruplarını kontrol etmeli, uygun olmayan durumda sebeplerini çocuğa açıklayarak müdahale etmelidir.

Güvenli internet kullanımı konusunda bireysel önlemlerin yanında hükümetlere de önemli görevler düşmektedir. Hükümetler konuya ilişkin olarak yasak düzenleme yapmalı, internet ortamında uygunsuz ve suç sayılabilecek durumları belirlemeli, gerekli izlem ve takipleri yapmalı, uygunsuz ve suç sayılabilecek durumların tespitinde ise hukuki işlem başlatmalıdır.<sup>24</sup> Kamu spotları, kısa filmler ve görseller ile konuya yönelik farkındalık oluşturulmalıdır. Öğrenci, ebeveyn, öğretmenler ve okul idarecileri başta olmak üzere geniş kitlelere yönelik seminer düzenlenmelidir. Türkiye’de 2010 yılından bu yana 5 Şubat “Paylaşmadan önce düşün”, “Birlikte dünyayı keşfedin: Güvenle” gibi temalar belirlenerek “Güvenli İnternet Günü” olarak kutlanmakta ve konuya ilişkin olarak seminer, eğitim programları düzenlenmektedir.<sup>22-24</sup>

## SİBER ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE HEMŞİRELERİN ROLÜ

Siber şiddet, birey üzerinde çok yönlü etkileri olan önemli bir sorundur. Siber şiddet yaşayan birey, ilk anda ne yapacağı bilmeyebilir veya korkabilir. Konuya ilişkin bireyin ne yapacağını bilmemesi, siber şiddetin yaşanma ihtimalini veya süresini artırabilir. Ayrıca yaşanan siber şiddetin sıradan/önemsiz olarak değerlendirilmesi de siber şiddeti normalleştirmekte ve bildirimini azaltmaktadır. Bu noktada siber şiddet

tin önlenmesinde hemşirelere önemli görevler düşmektedir. Öncelikle hemşireler, konunun önem ve ciddiyetinin farkında olmalıdır.<sup>2,8,17,18</sup>

DSÖ, şiddeti önlemeye yönelik müdahaleleri 4 basamak altında toplamaktadır. Bunlar;<sup>19</sup>

1. Problemin tanınması,
2. Nedenlerinin ve risk faktörlerinin belirlenmesi,
3. Girişimlerin tasarlanması ve test edilmesi,
4. Girişimlerin etkinliğinin artırılmasıdır.

Bu kapsamda hemşireler, siber şiddeti önlemeye yönelik risk faktörlerini belirlemeli, girişimleri tasarlamalı, test etmeli ve girişimlerin etkinliğini artırmak için faaliyetlerde bulunmalıdır. Siber şiddet, farklı yönleri ve farklı kavramları içinde barındırdığı için hemşireler, multidisipliner yaklaşımla (sosyolog, psikolog, psikiyatrist vb.) eğitimler planlamalı ve danışmanlık sağlamalıdır.<sup>20</sup> Okullarda siber şiddetin önlenmesine yönelik hemşireler, okul idarecileri ve okul çalışanları ile bilgi paylaşımında bulunmalı, okullarda siber şiddetin önlenmesi için okul idaresi tarafından yapılması gerekenler (öğrenciler tarafından ziyaret edilen sitelerin kontrolü, filtreme programları, güvenli internet kullanımı vb.) hakkında bilgi vermelidir.<sup>13,18</sup> Öğrencilere yönelik; “Siber şiddet kavramı nedir?”, “Siber şiddet neden önemlidir?”, “Siber şiddetin önlenmesi için ne yapılması gerekir?”, “Siber şiddet yaşandığında ne yapılması gerekir?” vb. konularına değinen eğitim ve seminer programları hazırlamalı ve sunmalı, konunun önemine yönelik farkındalık oluşturmalıdır.

Hemşireler, sınıf düzeyinde olumlu davranış geliştirme, sosyal, duygusal becerileri öğretme, çocuğun gelişim dönemine uygun olacak şekilde planlanan önleme ve müdahale çalışmalarında, öğrencilerin stres ve öfke yönetimi becerilerinin geliştirilmesinde rol almalıdır. Psikososyal müdahale programları için de multidisipliner iş birliği ve iletişimi sağlamalıdır.<sup>25,26</sup>

Hemşireler ebeveynlere yönelik; “Siber şiddet nedir?”, “Siber şiddet neden önemlidir?”, “Ebeveynler siber şiddetin önlenmesi için ne yapmalı?”, “Siber şiddet yaşandığı durumlarda ne yapılmalı?” vb. konularına yer veren eğitim ve seminer programları ha-

zırlamalı ve sunmalı, konunun önem ve ciddiyetine yönelik farkındalık oluşturmaktadır.<sup>18,22</sup> Hemşireler, şiddet içeren televizyon programlarının izlenmemesi, bilgisayar oyunlarının oynanmaması konusunda öğrencilere ve ebeveynlere danışmanlık yapmalı, aile ile iletişim hâlinde olarak aile içi yaklaşımın koordinasyonunda yardımcı olmalıdır.<sup>25</sup> Eğitim ve seminer programlarında özel hayatın gizliliğinin koruma altında olduğu, siber şiddetin suç olduğu ve bildirim yapılması gerektiği vurgulanmalıdır. Gerekirse Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan rehberler (internet çocuk rehberi, internet aile rehberi, güvenli internet kılavuzu, sosyal ağ rehberi vb.) eğitim ve/veya seminer sırasında verilebilir.<sup>2,13,18,21,22</sup> Hemşireler, siber şiddete yönelik farkındalık oluşturmak amacıyla toplum tabanlı eğitimler düzenlemelidir. Hemşireler, “Siber şiddet nedir?”, Siber şiddetin önlenmesi için yapılması gerekenler, siber şiddet yaşadığı durumda yapılması gerekenler, güvenli internet kullanımı hakkında bilgiler vermelidir.<sup>15,20</sup>

## SONUÇ

Teknolojinin gelişmesine paralel olarak internet kullanan kişi sayısı artmış, telefon, bilgisayar ve tablet kullanımı yaygınlaşmıştır. Teknolojinin gelişimi, olumlu sonuçlarla birlikte olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuz sonuçlardan biri olan siber şiddet, küresel olarak her yaş grubunda ve toplumda her kesim tarafından deneyimlenmektedir.

Siber şiddetin önlenmesine yönelik hemşireler, farklı yaş gruplarında multidisipliner yaklaşımla eğitim ve seminerler düzenlemeli, konunun önemine yönelik farkındalık oluşturmaktadır. Konunun önem ve ciddiyetine yönelik toplumun her kesimi bilinçlendirilmeli, kamu spotları oluşturularak farkındalık artırılmalıdır.

### Finansal Kaynak

*Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.*

### Çıkar Çatışması

*Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.*

### Yazar Katkıları

**Fikir/Kavram:** Deniz S. Yorulmaz, Havva Karadeniz; **Tasarım:** Deniz S. Yorulmaz; **Denetleme/Danışmanlık:** Havva Karadeniz; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Deniz S. Yorulmaz; **Analiz ve/veya Yorum:** Deniz S. Yorulmaz, Havva Karadeniz; **Kaynak Taraması:** Deniz S. Yorulmaz; **Makalenin Yazımı:** Deniz S. Yorulmaz; **Eleştirel İnceleme:** Havva Karadeniz; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Deniz S. Yorulmaz, Havva Karadeniz; **Malzemeler:** Deniz S. Yorulmaz, Havva Karadeniz.

## KAYNAKLAR

- Güneri Yöyen E. Şiddet türleri ve kişilik özellikleri [Violence and personality traits]. Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi. 2017;1(1):35-50. [Crossref]
- World Health Organization. © 2020 WHO. [Erişim tarihi: 17.06.2020]. School-based violence prevention: a practical handbook 2019. Erişim linki: [Link]
- Çakır Koçak Y, Öztürk Can H. Flört şiddeti: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. Özbaşaran F, editör. Toplumsal Cinsiyet ve Kadın. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. p.43-53. [Link]
- Polat O. Şiddet [Violence]. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 2016;22(1):15-34. [Link]
- Kričič D, Šincek D, Babič Čikes A. Sexting, cyber-violence and sexually risk behaviour among college students. Criminology & Social Integration Journal. 2017;25(2):15-28. [Crossref]
- Jones LM, Mitchell KJ, Finkelhor D. Online harassment in context: trends from three youth internet safety surveys (2000, 2005, 2010). Psychology of Violence. 2013;3(1):53-69. [Crossref]
- Backe E, Lilleston P, McCleary-Sills J. Networked individuals, gendered violence: a literature review of cyberviolence. Violence and Gender. 2018;5(3):135-46. [Crossref]
- Gürhan N. Her yönü ile akran zorbalığı [All aspects of the bullying]. Türkiye Klinikleri J Psychiatr Nurs-Special Topics. 2017;3(2):175-81. [Link]
- Smith K, Cénat JM, Lapierre A, Dion J, Hébert M, Côté K. Cyber dating violence: Prevalence and correlates among high school students from small urban areas in Quebec. J Affect Disord. 2018;234:220-3. [Crossref] [PubMed]
- Arfi N, Agarwal S. Assessment of types of cyber crime faced by elderly across residence. International Journal of Engineering and Science. 2013;2(6):1-3. [Link]
- Dikmen M, Tuncer M. Akademisyenlerin siber zorbalığa yönelik algıları ve mücadele etme yöntemleri [Scholar's perceptions and struggle methods against cyberbullying]. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi. 2017;31:675-86. [Crossref]

12. Arıcak T, Siyahhan S, Uzunhasanoglu A, Saribeyoglu S, Ciplak S, Yılmaz N, et al. Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychol Behav.* 2008;11(3):253-61. [[Crossref](#)] [[Pubmed](#)]
13. Aslan A, Önay Doğan B. Çevrimiçi şiddet: bir siber zorbalık alanı olarak "potinss" örneği [Online violence: the case of "potinss" as a cyber-bullying space]. *Marmara İletişim Dergisi.* 2017;27:95-119. [[Crossref](#)]
14. Eroğlu Y, Güler N. Koşullu öz değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/ mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi [The investigation relationships among contingencies of self-worth, risky internet behaviors and cyberbullying/cybervictimization]. *Sakarya University Journal of Education.* 2015;5(3):118-29. [[Crossref](#)]
15. Özmen Yüksel Ş. Dijital şiddet, siber zorbalık ve yeni medya okuryazarlığı üzerine bir değerlendirme [An evaluation on digital violence, cyber bullying and social media literacy]. *Journal of International Social Research.* 2018;11(61):958-66. [[Crossref](#)]
16. Aksaray S. Siber zorbalık [Cyberbullying]. *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 2011;20(2): 405-32. [[Link](#)]
17. Arıcak OT, Kınay H, Tanrıkulu T. Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları [Initial psychometric findings of cyber bullying scale]. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi.* 2012;17(1): 101-14. [[Link](#)]
18. Kub J, Feldman MA. Bullying prevention: a call for collaborative efforts between school nurses and school psychologists. *Psychology in the Schools.* 2015;52(7):658-71. [[Crossref](#)]
19. World Health Organization [Internet]. © 2020 WHO. [Erişim tarihi: 17.06.2020]. Global status report on violence prevention 2014. Erişim linki: [[Link](#)]
20. Lantta T, Anttila M, Kontio R, Adams CE, Välimäki M. Violent events, ward climate and ideas for violence prevention among nurses in psychiatric wards: a focus group study. *Int J Ment Health Syst.* 2016;10:27. [[Crossref](#)] [[Pubmed](#)] [[PMC](#)]
21. Van Ouytsel J, Torres E, Choi HJ, Ponnet K, Walrave M, Temple JR. The associations between substance use, sexual behaviors, bullying, deviant behaviors, health, and cyber dating abuse perpetration. *J Sch Nurs.* 2017;33(2):116-22. [[Crossref](#)] [[Pubmed](#)]
22. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü [Internet]. © 2020 Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. [Erişim tarihi: 17.06.2020]. Yayınlarımız. Erişim linki: [[Link](#)]
23. Aslan A, Karakuş Yılmaz T. Türkiye'de güvenli internet kullanımına yönelik geliştirilen uygulamalar [Practices developed towards safer internet use in Turkey]. *Dumlupınar University Journal of Social Science.* 2017;53: 121-43. [[Link](#)]
24. Yılmaz FGK, Çavuş Ezin Ç. Ebeveynlerin bilgi güvenliği farkındalıklarının incelenmesi [The study of parents' awareness of information security]. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama.* 2017;7(2):41-57. [[Crossref](#)]
25. Özbey H, Başdaş Ö. Ergenlerde zorbalık ve hemşirelik yaklaşımı [Bullying in adolescents and nursing approach]. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 2020;7(1):46-50. [[Link](#)]
26. Demir K, Küçük S. Akran zorbalığı önleme ve müdahale programlarında güncel yaklaşımlar ve hemşirelik rolleri [Current approaches and nursing roles in peer bullying prevention and intervention programs]. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi.* 2020;3(2):87-102. [[Link](#)]